

Επιμέλεια: **Αναστασίου Ματσόπουλου, Ph.D.**
Επικ. Καθηγ. Σχολικής Ψυχολογίας & Συμβουλευτικής
Πανεπιστήμιο Κρήτης

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑ
ΣΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΑΝΘΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ:
ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**

Τόμος Α΄

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΑΘΗΝΑ 2011

Συγκρούσεις μεταξύ Γονέων και Εφήβων ως Παράγοντας Ευαλωτότητας για την Ψυχική Ανθεκτικότητα Μεταναστών Εφήβων

**Φρόσω ΜΟΤΤΗ-ΣΤΕΦΑΝΙΔΗ,
Αθανασία ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Λήδα ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ,
Στέφανος ΜΑΣΤΡΟΘΕΟΔΩΡΟΣ, Παναγιώτα ΓΕΩΡΓΙΟΥ,
Βασίλης ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ**

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει παρουσιάσει ραγδαία αύξηση τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των ξένων υπηκόων στη χώρα μας έχει ξεπεράσει το 10% του πληθυσμού της και ότι περίπου οι μισοί είναι αλβανικής καταγωγής. Παράλληλα έχει αυξηθεί σημαντικά και ο αριθμός των παιδιών και των εφήβων από οικογένειες μεταναστών που φοιτούν σε ελληνικά σχολεία.

Η μετανάστευση θεωρείται αγχογόνος διαδικασία τόσο για τους ενήλικες όσο και για τα παιδιά. Καταρχάς, η μετακίνηση από μία χώρα και η εγκατάσταση σε μία άλλη, ως μέλος μειονοτικής ομάδας, συνδέονται από τη μία με την απώλεια αγαπημένων προσώπων και τόπων, τρόπου ζωής, συνηθειών, κλπ., και από την άλλη με το επιπολιτιστικό στρες, που προκύπτει από την άμεση και συνεχή επαφή δύο πολιτισμών και την ανάγκη για προσαρμογή σε νέες κοινωνικές, πολιτισμικές, και

οικονομικές συνθήκες. Στη νέα δε χώρα οι μετανάστες είναι συχνά υποχρεωμένοι να αντιμετωπίσουν την ξενοφοβία και τις διακρίσεις των γηγενών (Sam, 2006. Μόττη-Στεφανίδη, 2005). Ειδικά τα παιδιά των μεταναστών βιώνουν όλα τα ανωτέρω χωρίς να το έχουν επιλέξει καθώς είναι υποχρεωμένα να ακολουθήσουν ακούσια τους γονείς τους.

Για τους λόγους αυτούς, η μετανάστευση θεωρείται από πολλούς ερευνητές ως παράγοντας επικινδυνότητας για την ψυχική υγεία και την προσαρμογή των παιδιών και των εφήβων. Ως συνέπεια αυτής της πεποίθησης ένας σημαντικός αριθμός σχετικών μελετών εστιάζουν στα πιθανά προβλήματα εσωτερίκευσης (πχ κατάθλιψη), και εξωτερίκευσης (πχ προβλήματα συμπεριφοράς), καθώς και γενικά στις δυσκολίες προσαρμογής των νεαρών μεταναστών. Τα αποτελέσματα αυτών των μελετών είναι μικτά. Κάποιες μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά μεταναστών έχουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς ή/και συναισθηματος από τα παιδιά των γηγενών (π.χ. Atzaba-Poria, Pike & Barrett, 2004. Bengi-Arslan, Verhulst & van der Ende, 1997), ενώ άλλες πάλι μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά αυτά δεν έχουν περισσότερα ψυχολογικά συμπτώματα (π.χ. Fuligni, 1998. Virta, Sam, & Westin, 2004). Ορισμένες δε μελέτες περιγράφουν παιδιά μεταναστών πρώτης γενιάς (που έχουν, δηλαδή, γεννηθεί στη χώρα προέλευσης) που παρουσιάζουν καλύτερη προσαρμογή και λιγότερα ψυχολογικά συμπτώματα από τα παιδιά των γηγενών, και αποκαλούν το φαινόμενο αυτό το «παράδοξο της μετανάστευσης» (π.χ. Fuligni, 1997.1998. Sam, Vedder, Liebkind, Neto, & Virta, 2008).

Τα τελευταία χρόνια οι ερευνητές έχουν αρχίσει να στρέφουν το ενδιαφέρον τους στην μελέτη της ψυχικής υγείας και της προσαρμογής εκείνων των νεαρών μεταναστών που παρά το γεγονός ότι αντιμετωπίζουν δύσκολες συνθήκες καταφέρνουν και προσαρμόζονται χωρίς προβλήματα στο νέο τους περιβάλλον, δηλαδή εστιάζουν στη μελέτη των ψυχικά ανθεκτικών μεταναστών. Οι μελέτες αυτές αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά των μεταναστών έχουν να αντιμετωπίσουν εκτός από τις προκλήσεις που προέρχονται από το γεγονός της μετανάστευσης και τον επιπολιτισμό, τις αναπτυξιακές απαιτήσεις του σταδίου που διανύουν (Sam, Kosic, & Orpedal, 2003). Έτσι, μελετούν τόσο την προβληματική όσο και τη θετική προσαρμογή των νέων μεταναστών (π.χ. σχολική προσαρμογή, σχέσεις με συνομηλίκους, αυτοεκτίμηση). Εστιάζουν

ζουν, δε, στον εντοπισμό εκείνων των ατομικών, οικογενειακών ή/και κοινωνικών παραγόντων που είτε προστατεύουν τα παιδιά αυτά, είτε τα καθιστούν περισσότερο ευάλωτα στις επιπτώσεις της μετανάστευσης. Οι μεν πρώτοι ονομάζονται προστατευτικοί παράγοντες, οι δεύτεροι ονομάζονται παράγοντες ευάλωτότητας.

Στον ελληνικό χώρο έχουν γίνει σχετικές μελέτες από την ομάδα AStRA (Athena Studies of Resilient Adaptation)³ στα πλαίσια του Κέντρου για τη Μελέτη της Ψυχοκοινωνικής Προσαρμογής Ομάδων Υψηλού Κινδύνου του Τομέα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (πχ. Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, Dalla, Takis, Papathanassiou, Masten, 2008α. Motti-Stefanidi, Pavlopoulos, Obradovic, Masten, 2008β. Μόττη-Στεφανίδη, Παυλόπουλος, & Καπώνη, 2007. Μόττη-Στεφανίδη και συν., 2006. Τάκης και συν., 2006. Παυλόπουλος και συν, υπό δημοσίευση).

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιασθούν στοιχεία από το ερευνητικό πρόγραμμα AStRA που αφορούν στις συγκρούσεις μεταξύ γονέων και εφήβων. Θα γίνει σύγκριση μεταξύ γηγενών και μεταναστών εφήβων ως προς τη συχνότητα και την ένταση των συγκρούσεων που έχουν με τους γονείς τους. Θα εξετασθεί επίσης η σχέση των συγκρούσεων γονέων-εφήβων με τη σχολική και την ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων.

Στη διάρκεια της εφηβείας, και κυρίως στην πρώιμη φάση της εφηβείας, παρατηρείται αύξηση των συγκρούσεων μεταξύ των γονέων και των εφήβων (Larsen, Coy, & Collins, 1998. Shanahan, McHale, Osgood, & Crouter, 2007), οι οποίες στη φάση αυτή έχουν συχνά και μεγαλύτερη ένταση απ' ό,τι είχαν στο παρελθόν. Η εφηβεία αποτελεί περίοδο αλλαγής και αναδιοργάνωσης των οικογενειακών σχέσεων καθώς οι έφηβοι/ες διεκδικούν μεγαλύτερη αυτονομία (Allison, & Schultz, 2004. Smetana, 1996). Ο/Η έφηβος καλείται να δημιουργήσει μια δική του/της ταυτότητα με συνοχή, διαχρονική σταθερότητα και συνέχεια (Erikson, 1968) και σταδιακά να αυτονομηθεί από τους γονείς του/της, διατηρώντας, όμως, τις οικογενειακές σχέσεις και τις οικογενειακές αρχές. Η σύγκρουση γονέων και εφήβων αφορά αυτή τη διαπραγμάτευση ανάμεσα στην αυτονόμηση του/της εφήβου από τη μία πλευρά, και τη διατήρηση της συνέχειας των σχέσεων με τους γονείς από την άλλη (Αναστασόπουλος, 1997).

Η πλειοψηφία των συγκρούσεων γονέων-εφήβων αφορά σε ζητήματα καθημερινότητας, όπως τη συμμετοχή σε οικιακές δουλειές ή τα μαθήματα (Alison & Schultz, 2004), όμως, όπως τονίζει η Smetana (1996) οι συγκρούσεις για αυτά τα απλά θέματα αντιστοιχούν σε βαθύτερα επίπεδα της δομής της σχέσης γονέα-παιδιού. Έτσι, η σύγκρουση για το σύγγραμμα του δωματίου ουσιαστικά αντανακλά τη σύγκρουση για τα όρια της αναπτυσσόμενης αυτονομίας του/της εφήβου και της δυνατότητάς του/της να παίρνει αποφάσεις αμφισβητώντας τους κανόνες ή τις οικογενειακές αρχές. Η αναζήτηση της αυτονομίας από την πλευρά των εφήβων οδηγεί τελικά σε επαναδιαπραγμάτευση των ορίων και των κανόνων που έχουν θέσει οι γονείς και φαίνεται να επηρεάζει συνολικά τη σχέση γονέων-εφήβων, όμως οι συναισθηματικοί δεσμοί ανάμεσα σε γονείς και εφήβους, εκτός ακραίων περιπτώσεων, δεν διακόπτονται (McGue, Elkins, Walden, & Iacono, 2005).

Οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων, αν δε φτάνουν σε ακραία επίπεδα, έχουν εξελικτική αξία, καθώς συμβάλλουν στην αυτονόμηση των εφήβων (Αναστασόπουλος, 1997), επιβαρύνουν, όμως, την ψυχολογική και ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων όταν είναι ακραίες (Μόττη-Στεφανίδη, 1998). Οι έντονες σε ένταση και συχνότητα συγκρούσεις ανάμεσα σε γονείς και εφήβους έχει βρεθεί ότι σχετίζονται με προβλήματα εξωτερίκευσης και εσωτερίκευσης (για σύντομη ανασκόπηση βλ. Smetana, 1996).

Στην περίπτωση των μεταναστών, οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων φαίνεται να συνδέονται και με τη διαδικασία επιπολιτισμού. Σύμφωνα με τον Kwak (2003), η α-συνέχεια της πολιτισμικής εμπειρίας μέσα στην οικογένεια είναι σημαντική πηγή σύγκρουσης μεταξύ των μεταναστών γονέων και των εφήβων. Πιο συγκεκριμένα, οι μετανάστες γονείς επιλέγουν ορισμένα κεντρικά στοιχεία του πολιτισμού της χώρας προέλευσης τους και προσπαθούν να τα μεταφέρουν στα παιδιά τους. Μέσα στα πλαίσια της αυτονόμησης των εφήβων, αλλά και λόγω της επιβολής του πολιτισμού της χώρας υποδοχής, οι έφηβοι απομακρύνονται από τα στοιχεία αυτά του πολιτισμού της χώρας προέλευσης, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις μεταξύ αυτών και των γονέων τους.

Παράλληλα, η διαφορά στην ταχύτητα επιπολιτισμού των γονέων και των εφήβων παιδιών τους, φαίνεται ότι αποτελεί σημαντική αιτία συγκρούσεων μεταξύ τους. Οι έφηβοι προσαρμόζονται στον πολι-

τισμό της χώρας υποδοχής πιο γρήγορα απ' ό,τι οι γονείς τους, λόγω της ένταξής τους στο θεσμικό πλαίσιο του σχολείου και της στενής τους επαφής με την ομάδα συνομήλικων (Birman, 2006a). Συγχρόνως, καθώς βρίσκονται στη διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητάς τους και της αναζήτησης αυτονομίας, δέχονται πολύ πιο εύκολα τις νέες πολιτισμικές αξίες και πρακτικές της χώρας υποδοχής (Kwak, 2003). Επίσης, τα παιδιά και οι έφηβοι μετανάστες έχουν λιγότερες ευκαιρίες να συμμετέχουν στον πολιτισμό της χώρας καταγωγής τους, απ' ό,τι οι γονείς τους που μετανάστευσαν ως ενήλικες. Έτσι, όπως υποστηρίζει η Birman (2006a) σταδιακά οι μετανάστες γονείς και οι μετανάστες έφηβοι καταλήγουν να ζουν σε διαφορετικούς "πολιτισμικούς κόσμους". Αυτό το "επιπολιτιστικό χάσμα" δυσχεραίνει τη σχέση γονέων-εφήβων, και εντείνει τις συγκρούσεις μεταξύ τους. Έχει διεξαχθεί πλήθος ερευνών που μελετά το επιπολιτιστικό χάσμα, οι οποίες καταλήγουν συχνά σε αντικρουόμενα συμπεράσματα (π.χ. Birman, 2006β. Lau, McCabe, Yeh, Garland, Wood & Hough, 2005. Pasch, Deardorff, Tschann, Flores, Penilla, & Pantoja, 2006). Ωστόσο, η Birman (2006a) στην ανασκόπηση των σχετικών ερευνών επισημαίνει ότι οι περισσότερες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το επιπολιτιστικό χάσμα συνδέεται με αυξημένες συγκρούσεις ανάμεσα στους γονείς και τους εφήβους.

Τέλος, ένας περαιτέρω λόγος συγκρούσεων μεταξύ μεταναστών γονέων και των εφήβων παιδιών τους, σχετίζεται με την αντιστροφή ρόλων που είναι συχνά αναπόφευκτη. Οι έφηβοι καλούνται να αναλάβουν ρόλους ενηλίκων, καθώς κατά κανόνα έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια στη γλώσσα της χώρας υποδοχής καθώς και μεγαλύτερη εξοικείωση με τον τρόπο ζωής σε αυτή (Chun, 2006). Για τους λόγους αυτούς, είναι συχνά πολύ δύσκολο για τους μετανάστες γονείς να καθοδηγήσουν και να βοηθήσουν τα παιδιά τους, ενώ αντίθετα, τα παιδιά είναι εκείνα που πρέπει να βοηθήσουν και να υποστηρίξουν τους γονείς τους, ιδιαίτερα όσο αφορά στην αντιμετώπιση διάφορων καταστάσεων στη νέα τους πατρίδα. Η αντιστροφή των ρόλων από τη μια αποτελεί ευθύνη και βάρος για τα παιδιά, από την άλλη υποσκάπτει την εξουσία των γονέων στα μάτια τους, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις (Birman, 2006a).

Η σχέση μεταξύ οικογενειακών συγκρούσεων και ψυχοκοινωνικής ή ψυχολογικής προσαρμογής των εφήβων έχει μελετηθεί σε ορισμένες

μεταναστευτικές ομάδες, κυρίως στις ΗΠΑ με δείγματα μεταναστών από τη Λατινική Αμερική. Έρευνα σε μεξικανούς μετανάστες στις Η.Π.Α. (Gonzales, Deardorff, Formoso, Barr, & Barrera, 2006) έδειξε ότι οι έφηβοι που ανέφεραν αυξημένες ενδο-οικογενειακές συγκρούσεις παρουσίαζαν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς, αλλά και καταθλιπτικά συμπτώματα. Διαχρονική μελέτη που διεξήχθη με δείγμα μεξικανών εφήβων (Lau, και συν., 2005) έδειξε ότι οι συγκρούσεις μεταξύ γονέων και εφήβων αποτελούν σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα για προβλήματα συμπεριφοράς των εφήβων δύο χρόνια αργότερα. Αντίστοιχα αποτελέσματα είχε τρίτη έρευνα με δείγμα μετανάστες εφήβους από τη Λατινική Αμερική (Smokowski & Bacallao, 2006). Από την άλλη, αποτελέσματα έρευνας σε έφηβους μαροκινής καταγωγής στην Ολλανδία (Stevens, Vollebergh, Pels, & Crijnen, 2007) έδειξαν ότι τα κορίτσια που ανέφεραν υψηλότερη συχνότητα συγκρούσεων με τους γονείς τους, πιθανώς λόγω των ιδιαίτερων απαιτήσεων που έχουν οι μουσουλμάνοι γονείς από τις κόρες τους, παρουσίαζαν περισσότερα προβλήματα εσωτερικευσης και εξωτερικευσης, ενώ τα αγόρια δεν ανέφεραν υψηλή συχνότητα συγκρούσεων παρουσίαζαν όμως αυξημένα προβλήματα εσωτερικευσης ή εξωτερικευσης.

Η παρούσα έρευνα διερευνά τις συγκρούσεις εφήβων γηγενών εφήβων και μεταναστών εφήβων από την Αλβανία και των γονέων τους. Διερευνήθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα και διαμορφώθηκαν βάσει της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας οι εξής υποθέσεις:

1. Διαφέρουν οι μετανάστες έφηβοι από τους Έλληνες συμμαθητές τους ως προς την ποσότητα και ποιότητα των συγκρούσεων; Αναμένεται να παρατηρηθούν συχνότερες και εντονότερες συγκρούσεις ανάμεσα σε μετανάστες έφηβους και τους γονείς τους απ' ότι ανάμεσα στους Έλληνες εφήβους και τους γονείς τους. Αυτή η υπόθεση συνάδει με τη βιβλιογραφία σχετικά με το επιπολιτιστικό χάσμα (Kwak, 2003. Birman, 2006a).
2. Αποτελεί η μετανάστευση παράγοντα επικινδυνότητας για τη σχολική και ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων; Αναμένεται ότι οι μετανάστες έφηβοι θα έχουν χειρότερη σχολική προσαρμογή, αλλά δεν θα διαφέρουν σημαντικά ως προς την ψυχολο-

γική προσαρμογή από τους Έλληνες συμμαθητές τους (Motti-Stefanidi et al., 2008α).

3. Αποτελούν οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων παράγοντα επικινδυνότητας για τη σχολική και την ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων ανεξάρτητα από την εθνικότητα τους; Αναμένεται ότι όσο πιο συχνές και πιο έντονες είναι οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων, τόσο χειρότερη θα είναι η προσαρμογή τους (πχ. Smetana, 1996).
4. Αποτελούν οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων παράγοντα ευαλωτότητας για τη ψυχική ανθεκτικότητα των μεταναστών εφήβων; Για να απαντηθεί αυτό το ερευνητικό ερώτημα θα εξετασθεί η στατιστική αλληλεπίδραση συγκρούσεων και εθνικότητας. Εάν οι συγκρούσεις μεταξύ γονέων και εφήβων αποτελούν ισχυρότερο προβλεπτικό παράγοντα για την ψυχολογική ή/και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή στην περίπτωση των μεταναστών απ' ότι στην περίπτωση των γηγενών, τότε μπορούν να θεωρηθούν ως παράγοντας ευαλωτότητας για την ψυχική ανθεκτικότητα των μεταναστών εφήβων. Δεδομένου όμως ότι τα σχετικά ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας είναι σποραδικά, δεν μπορεί να διατυπωθεί σαφής ερευνητική υπόθεση και έτσι οι αναλύσεις θα είναι διερευνητικές.

Μέθοδος

Δείγμα

Στην ερευνητική μελέτη συμμετείχαν 627 έφηβοι μαθητές γυμνασίου από 8 δημόσια σχολεία του κέντρου της Αθήνας, οι οποίοι φοιτούσαν στη Α' τάξη του Γυμνασίου. Από αυτούς, οι 408 (210 αγόρια και 207 κορίτσια) ήταν γηγενείς Έλληνες και οι 219 (119 αγόρια και 100 κορίτσια) ήταν μαθητές που ήρθαν από την Αλβανία. Από τους δεύτερους, οι 177 ήταν πρώτης γενιάς μετανάστες (γεννημένοι στην Αλβανία) και οι 42 δεύτερης γενιάς μετανάστες (με γονείς γεννημένους στην Αλβανία, αλλά οι ίδιοι στην Ελλάδα). Ο μέσος όρος της ηλικίας ήταν για τους γηγενείς Έλληνες 13,5 έτη (Τ.Α. 0,42) και για τους μαθη-

τές από την Αλβανία 14,0 έτη (Τ.Α. 0,77). Η διαφορά στην ηλικία ήταν στατιστικά σημαντική σε επίπεδο $p < 0,001$ [$F(1) = 106,43$].

Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων των μαθητών είχε ως εξής: το 5,4% και το 5,5% των πατέρων και το 6,6% και το 5,0% των μητέρων των γηγενών Ελλήνων και των μαθητών από την Αλβανία, αντίστοιχα, ήταν απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 47,8% και το 64,8% των πατέρων και το 49,0% και το 68,9% των μητέρων των γηγενών Ελλήνων και των μαθητών από την Αλβανία, αντίστοιχα, ήταν απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το 21,3% και το 11,9% των πατέρων και το 17,2% και 11,0% των μητέρων των γηγενών Ελλήνων και των μαθητών από την Αλβανία, αντίστοιχα, είχαν λάβει ανώτερη τεχνική/επαγγελματική εκπαίδευση (π.χ. Τ.Ε.Ι.) και το 25,5% και το 17,8% των πατέρων και το 27,2% και το 15,1% των μητέρων των γηγενών Ελλήνων και των μαθητών από την Αλβανία, αντίστοιχα, είχαν πανεπιστημιακό πτυχίο ή/και μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Οι διαφορές στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων ανάλογα με τη χώρα προέλευσης ήταν στατιστικά σημαντικές: για τον πατέρα $\chi^2(4, N=627) = 18,79$ $p < 0,001$ και για τη μητέρα, $\chi^2(4, N=627) = 28,44$ $p < 0,001$.

Για τη συμμετοχή στην έρευνα απατήθηκε η έγγραφη συγκατάθεση των γονέων. Το 90% των μαθητών επέστρεψαν συμπληρωμένη τη σχετική φόρμα και από αυτούς το 95% δέχτηκε να απαντήσει στα ερωτηματολόγια.

Μέσα συλλογής των δεδομένων

Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα ήταν διαθέσιμα στην ελληνική, αλλά και την αλβανική γλώσσα. Στην αλβανική μεταφράστηκαν από δίγλωσσα άτομα με τη μέθοδο της αντίστροφης μετάφρασης. Για την επίτευξη των στόχων της έρευνας, απάντησαν σε ερωτηματολόγια τόσο οι έφηβοι, όσο και οι καθηγητές τους, ενώ παράλληλα ελήφθησαν πληροφορίες και από τα σχολικά αρχεία.

Παράγοντας επικινδυνότητας: Η ιδιότητα του μετανάστη σε σύγκριση με αυτή του γηγενή εξετάστηκε ως παράγοντας επικινδυνότητας.

Σχολική επάρκεια

Για την αξιολόγηση της σχολικής προσαρμογής του εφήβου, συνεκτιμήθηκαν οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν από τους καθηγητές και τα σχολικά αρχεία.

Συμπεριφορά στην τάξη: Ένας καθηγητής κάθε τμήματος (συνήθως ο φιλόλογος) κλήθηκε να δώσει πληροφορίες για κάθε παιδί μεταξύ άλλων αναφορικά με την ακαδημαϊκή του επάρκεια (π.χ. αν συμμετέχει στο μάθημα, αν έρχεται διαβασμένο στο σχολείο) και την ύπαρξη ή μη διαταρακτικής συμπεριφοράς (π.χ. αν μπλέκεται συχνά σε καυγάδες, ή αν κάνει παρέα με παιδιά που δημιουργούν προβλήματα). Οι ερωτήσεις απαντήθηκαν σε πεντάβαθμη κλίμακα, όπου το 1 σήμαινε καθόλου και το 5 πάρα πολύ.

Με βάση την ανάλυση παραγόντων, βρέθηκαν δύο δείκτες συμπεριφοράς: η *διαταρακτική συμπεριφορά*, η οποία αποτελείτο από τέσσερις ερωτήσεις αναφορικά με το βαθμό που ο μαθητής έκανε παρέα με συνομηλίκους που δημιουργούσαν προβλήματα και κατά πόσο ο ίδιος διατάρασε την τάξη (Cronbach $\alpha = 0,88$ για τους Έλληνες μαθητές και $0,91$ για τους μαθητές από την Αλβανία) και η *ευσυνειδησία*, η οποία αξιολογήθηκε από έξι ερωτήσεις σχετικά με το βαθμό στον οποίο ο καθηγητής θεωρούσε το μαθητή συνεργάσιμο, ευγενικό και συμπαθητικό (Cronbach $\alpha = 0,91$ για τους Έλληνες μαθητές και $0,92$ για τους μαθητές από την Αλβανία) (Motti-Stefanidi et al., 2008β).

Ακαδημαϊκή επάρκεια: Από τα σχολικά αρχεία καταγράφηκαν οι βαθμοί κάθε μαθητή σε πέντε βασικά μαθήματα: αρχαία και νέα ελληνικά, ιστορία, μαθηματικά, και φυσική/χημεία. Στις αναλύσεις χρησιμοποιήθηκε ο μέσος όρος της βαθμολογίας σε αυτά τα μαθήματα.

Ψυχολογική επάρκεια

Για την αξιολόγηση της ψυχολογικής προσαρμογής του εφήβου χρησιμοποιήθηκαν δύο κλίμακες, το ερωτηματολόγιο Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965), και το ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών του Goodman (1997).

Το ερωτηματολόγιο *Αυτοεκτίμησης* αποτελείται από 10 δηλώσεις (π.χ., γενικά, είμαι ικανοποιημένος/η με τον εαυτό μου, τα καταφέρνω το ίδιο καλά με τους άλλους) και βαθμολογείται με μία πεντάβαθμη κλίμακα, όπου 1 σημαίνει «διαφωνώ απόλυτα» και 5 σημαίνει «συμφωνώ απόλυτα» (Cronbach $\alpha = 0,89$ για τους Έλληνες μαθητές και $0,92$ για τους μαθητές από την Αλβανία).

Η κλίμακα *Δυνατοτήτων και Δυσκολιών* αποτελείται από 25 ερωτήσεις που αφορούν στις ψυχολογικές και συναισθηματικές δυσκολίες του εφήβου (π.χ. έχω πολλούς φόβους, θυμώνω πολύ και συχνά χάνω την ψυχραιμία μου), αλλά και στη προκοινωνική του συμπεριφορά (π.χ. συνήθως μοιράζομαι ό,τι έχω με τα άλλα παιδιά, είμαι καλός με τα μικρότερα παιδιά) και ο έφηβος απαντά για το αν ισχύει, αν ισχύει κάπως, ή αν δεν ισχύει. Για τη συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιήθηκε ο συνολικός δείκτης ψυχολογικών προβλημάτων (Cronbach $\alpha = 0,69$ για τους Έλληνες μαθητές και $0,65$ για τους μαθητές από την Αλβανία).

Διαμεσολαβητικός παράγοντας: Συγκρούσεις μεταξύ γονέων και εφήβων

Οι συγκρούσεις ανάμεσα στους γονείς και τους εφήβους εξετάστηκαν ως πιθανός διαμεσολαβητικός παράγοντας μεταξύ του παράγοντα της μετανάστευσης (μετανάστης/γηγενής) και της σχολικής και ψυχολογικής προσαρμογής των εφήβων.

Για την αξιολόγηση των συγκρούσεων ανάμεσα στους εφήβους και τους γονείς τους, κατασκευάστηκε ένα ερωτηματολόγιο με σκοπό να καλύπτει όλες τις βασικές πτυχές των σχέσεων γονέων και παιδιών (βλέπε παράρτημα). Είχε 14 θέματα πιθανών λόγων διαφωνίας, τα οποία αναφέρονταν στην εξωτερική εμφάνιση και τη συμπεριφορά του εφήβου (π.χ. «Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θεωρούν την εμφάνισή σου «προχωρημένη», «υπερβολικά μοντέρνα», «Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θεωρούν ότι τους μιλάς με άσχημο τρόπο»), τις παρέες και το ωράριο εξόδων (π.χ. «Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή δεν εγκρίνουν τις παρέες σου», «Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να γυρίζεις νωρίς όταν βγαίνεις με φίλους σου»), και τη σχολική επίδοση και τις εξωσχολικές δραστηριό-

τητες (π.χ. «Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να διαβάσεις περισσότερο για το σχολείο», «Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να βλέπεις λιγότερες ώρες τηλεόραση»).

Για κάθε ερώτηση, ζητήθηκαν πληροφορίες σχετικά με τέσσερα επιμέρους θέματα: α) αν υπήρξε διαφωνία τον τελευταίο μήνα (Cronbach $\alpha = 0,84$ για τους Έλληνες μαθητές και $0,88$ για τους μαθητές από την Αλβανία) και τη συχνότητα αυτής της διαφωνίας (Cronbach $\alpha = 0,91$ για τους Έλληνες μαθητές και $0,80$ για τους μαθητές από την Αλβανία). Η κλίμακα βαθμολόγησης είναι τρίβαθμη, όπου 1 σημαίνει ότι δεν έχει υπάρξει διαφωνία πάνω στο θέμα αυτό τον τελευταίο μήνα, το 2 σημαίνει ότι υπήρξε 1 ή 2 φορές διαφωνία και το 3 σημαίνει ότι υπήρξε διαφωνία 3 φορές ή πιο συχνά, β) αν η διαφωνία ήταν και με τους δύο γονείς, μόνο με τη μητέρα ή μόνο με τον πατέρα, γ) ποια ήταν η ένταση της διαφωνίας, όπου η κλίμακα ήταν τρίβαθμη, βαθμολογία 1 σημαίνει ότι η συζήτηση ήταν ήρεμη, 2 ότι ήταν σχετικά έντονη και 3 πολύ έντονη.

Τέλος, ζητήθηκαν πληροφορίες για την έκβαση της κάθε διαφωνίας. Ο έφηβος είχε να επιλέξει ανάμεσα σε πέντε πιθανά σενάρια που αναφέρονταν στον τρόπο επίλυσης της διαφωνίας. Σύμφωνα με τα δύο πρώτα σενάρια, ο έφηβος είτε συμφωνεί (πρώτο σενάριο), είτε διαφωνεί (δεύτερο σενάριο) με τους γονείς του, τελικά όμως υπακούει. Στο τρίτο και το τέταρτο σενάριο ο έφηβος δεν υπακούει τους γονείς του: στο μεν τρίτο σενάριο παραμένει η διαφωνία με τους γονείς, ενώ στο τέταρτο αλλάζουν γνώμη οι γονείς, οπότε λύνεται η διαφωνία. Τέλος, στο πέμπτο σενάριο ο έφηβος μοιάζει να υποχωρεί, αλλά τελικά κάνει αυτό που θέλει κρυφά.

Διαδικασία συλλογής των δεδομένων

Κατά την προετοιμασία της έρευνας, η κύρια ερευνήτρια έλαβε άδεια από το Υπουργείο Παιδείας, η οποία επέτρεπε την συμμετοχή των μαθητών και των καθηγητών σε αυτή τη μελέτη. Τα στοιχεία συνελέγησαν κατά τη διάρκεια τεσσάρων επισκέψεων που έγιναν σε κάθε σχολείο από ειδικά εκπαιδευμένους ερευνητές. Στην πρώτη επίσκεψη η κύρια ερευνήτρια παρουσίαζε τους στόχους και τους σκοπούς της με-

λέτης στον διευθυντή ή τη διευθύντρια του σχολείου. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων γινόταν σε δύο διαφορετικές ημέρες και διαρκούσε συνολικά τρεις σχολικές ώρες. Κατά τη διάρκεια της πρώτης επίσκεψης και της τελευταίας έγινε η επαφή με τους καθηγητές και η καταγραφή των βαθμών κάθε μαθητή στα πέντε προαναφερθέντα μαθήματα από τα επίσημα σχολικά αρχεία.

Αποτελέσματα

Ερώτημα 1^ο: Διαφέρουν οι μετανάστες έφηβοι από τους Έλληνες συμμαθητές τους ως προς την ποσότητα και ποιότητα των συγκρούσεων;

Για να διερευνηθεί η επίδραση της εθνικής ομάδας και του φύλου του εφήβου στον μέσο όρο των διαφόρων διαστάσεων των συγκρούσεων μεταξύ των εφήβων και των γονέων τους, πραγματοποιήθηκε διπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης (two-way ANOVA, 2X2) με ανεξάρτητες μεταβλητές την χώρα προέλευσης και το φύλο. Η επίδραση του τόπου καταγωγής βρέθηκε στατιστικά σημαντική αναφορικά με την συχνότητα και την ένταση των συγκρούσεων, τον γονέα με τον οποίο υπήρξε σύγκρουση και την τελική έκβαση της σύγκρουσης. Επιπλέον, οι μέσοι όροι της έντασης συγκρούσεων και του γονέα με τον οποίον έγινε η σύγκρουση διέφεραν ως προς το φύλο των μαθητών (βλ. Πίνακα 1). Δεν βρέθηκαν άλλες διαφορές φύλου.

Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές από την Αλβανία ανέφεραν μεγαλύτερη συχνότητα [$F(1, 623) = 39,3, p < .001, \eta^2 = 0,06$] και ένταση συγκρούσεων [$F(1, 623) = 8,5, p < .05, \eta^2 = 0,01$] απ'ότι οι Έλληνες έφηβοι, στις συγκρούσεις εμπλέκονταν συχνότερα και οι δύο γονείς με τον έφηβο [$F(1, 441) = 18,3, p < .001, \eta^2 = 0,04$], ενώ ως προς την έκβαση οι μαθητές από την Αλβανία ανέφεραν συχνότερα από τους Έλληνες συμμαθητές τους είτε ότι συμφώνησαν και υπάκουσαν στους γονείς τους [$F(1, 467) = 10,8, p < .001, \eta^2 = 0,02$], είτε ότι διαφώνησαν αλλά υπάκουσαν στους γονείς τους [$F(1, 272) = 10,5, p < .001, \eta^2 = 0,04$].

Αναφορικά με το φύλο, τα κορίτσια ανέφεραν μεγαλύτερη ένταση συγκρούσεων [$F(1, 623) = 10,1, p < .01, \eta^2 = 0,02$], ενώ στις συγκρού-

σεις εμπλέκονταν συχνότερα οι μητέρες μόνο [$F(1, 388) = 11,5, p < .001, \eta^2 = 0,03$].

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ Ελλήνων μαθητών και μαθητών από την Αλβανία ως προς το γονέα με τον οποίο έγινε η σύγκρουση (π.χ. συχνότερα με την μητέρα ή συχνότερα με τον πατέρα), ούτε και ως προς τους μέσους όρους τριών εκ των πέντε πιθανών εκβάσεων των συγκρούσεων (διαφωνία-ανυπακοή, αλλαγή στάσης γονέων, υποχώρηση-ανυπακοή).

Ερώτημα 2°: Αποτελεί η μετανάστευση παράγοντα επικινδυνότητας για τη σχολική και ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων;

Για να διερευνηθεί η επίδραση της χώρας προέλευσης και του φύλου του εφήβου στη σχολική και ψυχολογική επάρκεια έγινε διπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης (two-way ANOVA, 2X2) με ανεξάρτητες μεταβλητές την χώρα προέλευσης και το φύλο (βλ. Πίνακα 1). Βρέθηκε ότι η χώρα προέλευσης ασκεί σημαντική επίδραση και στις τρεις διαστάσεις της σχολικής προσαρμογής που μελετήθηκαν, ενώ αυτό ίσχυε μόνο για μια διάσταση της ψυχολογικής προσαρμογής. Το φύλο βρέθηκε να ασκεί στατιστικά σημαντική επίδραση σε όλες τις μεταβλητές σχολικής και ψυχολογικής επάρκειας, εκτός της μη διαταρακτικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, βρέθηκε μια στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση της εθνικότητας με το φύλο, ως προς την μη διαταρακτική συμπεριφορά.

Αναλυτικότερα, οι μαθητές από την Αλβανία βρέθηκαν να έχουν χαμηλότερη σχολική βαθμολογία [$F(1, 623) = 158,1, p < .001, \eta^2 = 0,20$], χαμηλότερη ευσυνειδησία [$F(1, 623) = 77,1, p < .001, \eta^2 = 0,11$] και χαμηλότερη μη διαταρακτική συμπεριφορά [$F(1, 623) = 14,3, p < .001$]. Επιπλέον, οι μαθητές από την Αλβανία βρέθηκαν να έχουν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερη αυτοεκτίμηση [$F(1, 623) = 10,0, p < .001, \eta^2 = 0,02$] ενώ δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς τα συναισθηματικά συμπτώματα και τα ψυχολογικά προβλήματα.

Σχετικά με το φύλο, τα κορίτσια βρέθηκαν να έχουν στατιστικά σημαντικά υψηλότερη σχολική βαθμολογία [$F(1, 623) = 26,9, p < .001, \eta^2 = 0,04$], υψηλότερη ευσυνειδησία [$F(1, 623) = 49,8, p < .001, \eta^2 = 0,07$], χαμηλότερη αυτοεκτίμηση [$F(1, 623) = 7,1, p < .01, \eta^2 = 0,01$], περισσότερα συναισθηματικά συμπτώματα [$F(1, 623) = 55,1, p < .001,$

$\eta^2=0,08$] και ψυχολογικά συμπτώματα [$F(1, 623)=9,9, p<.01, \eta^2=0,02$]. Οι μέσοι όροι της μη διαταρακτικής συμπεριφοράς δεν βρέθηκαν να διαφέρουν στατιστικά σημαντικά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών.

Τέλος, παρατηρήθηκε στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ φύλου και εθνικότητας ως προς την μη διαταρακτική συμπεριφορά, με τα κορίτσια που προέρχονται από την Αλβανία να επιδεικνύουν περισσότερη μη διαταρακτική συμπεριφορά από τα γηγενή κορίτσια [$F(1, 623)=8,00, p<.01$].

Ερώτημα 3^ο και 4^ο: Αποτελούν οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων α) παράγοντα επικινδυνότητας για τη προσαρμογή των εφήβων ανεξάρτητα από την εθνικότητα τους και β) παράγοντα ευαλωτότητας για την προσαρμογή των μεταναστών εφήβων;

Για να απαντηθεί το πρώτο ερώτημα υπολογίστηκαν, καταρχάς, οι δείκτες συνάφειας r του Pearson ανάμεσα στις κλίμακες σχολικής προσαρμογής και ψυχολογικής προσαρμογής και της συχνότητας και έντασης των οικογενειακών συγκρούσεων για τους γηγενείς και τους Αλβανούς εφήβους (Πίνακας 2).

Βρέθηκε ότι τόσο στο δείγμα των μαθητών από την Αλβανία όσο και στο δείγμα των γηγενών μαθητών υπήρχαν στατιστικά σημαντικές, αν και χαμηλές, συνάφειες μεταξύ της συχνότητας και της έντασης των συγκρούσεων γονέων-εφήβων προς την αναμενόμενη κατεύθυνση. Περισσότερες και εντονότερες συγκρούσεις συνδέονταν με χειρότερη σχολική προσαρμογή, χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και περισσότερα ψυχολογικά συμπτώματα. Σύμφωνα με αυτά τα πρώτα ευρήματα, οι συγκρούσεις μεταξύ γονέων και εφήβων μοιάζουν να συνδέονται αρνητικά με την προσαρμογή τόσο των μεταναστών όσο και των γηγενών εφήβων.

Για να μελετήσουμε κατά πόσο η συχνότητα και η ένταση των συγκρούσεων γονέων – εφήβων, συμβάλλουν στην πρόβλεψη της σχολικής και της ψυχολογικής προσαρμογής των εφήβων ανεξάρτητα της εθνικότητας τους, και κατά πόσο οι συγκρούσεις αποτελούν παράγοντα ευαλωτότητας για τους μετανάστες μαθητές πραγματοποιήσαμε μια σειρά αναλύσεων ιεραρχικής πολλαπλής παλινδρόμησης (Cohen & Cohen, 1983).

Η σειρά εισαγωγής των μεταβλητών πρόβλεψης είχε ως εξής: Βήμα 1 και 2 ήταν το φύλο και η ηλικία, αντίστοιχα, βήμα 3 η συχνότητα ή η ένταση των συγκρούσεων, βήμα 4 η εθνικότητα και βήμα 5 η αλληλεπίδραση της συχνότητας ή της έντασης των συγκρούσεων με την εθνικότητα (Πίνακας 3).

Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώνουμε ότι το φύλο, η ηλικία η συχνότητα των συγκρούσεων συμβάλλουν σημαντικά στην πρόβλεψη των περισσότερων μεταβλητών της σχολικής και ψυχολογικής προσαρμογής ενώ η αλληλεπίδραση της συχνότητας των συγκρούσεων με την εθνικότητα δεν παρουσίασε καμιά στατιστικώς σημαντική πρόβλεψη.

Για την *σχολική βαθμολογία* (Adjusted $R^2 = .321$, $F_{5,62} = 60,2$, $p < .0005$) οι σημαντικές μεταβλητές πρόβλεψης ήταν το φύλο, η ηλικία, η συχνότητα των συγκρούσεων και η εθνικότητα, δείχνοντας ότι τα αγόρια, οι μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας, οι μαθητές που δήλωναν ότι συγκρούονταν συχνότερα με τους γονείς τους και οι μετανάστες είχαν χαμηλότερη σχολική βαθμολογία.

Για την *ευσυνειδησία* (Adjusted $R^2 = .251$, $F_{5,62} = 42,9$, $p < .0005$) οι σημαντικές μεταβλητές πρόβλεψης ήταν το φύλο, η ηλικία, η συχνότητα των συγκρούσεων, και η εθνικότητα, όπου τα αγόρια, οι μεγαλύτεροι μαθητές, οι μαθητές που δήλωναν ότι συγκρούονταν συχνότερα με τους γονείς τους και οι μετανάστες είχαν σύμφωνα με τους καθηγητές τους χαμηλότερη ευσυνειδησία.

Για την *διαταρακτική συμπεριφορά* (Adjusted $R^2 = .180$, $F_{5,62} = 28,5$, $p < .0005$) οι σημαντικές μεταβλητές πρόβλεψης ήταν το φύλο, η ηλικία και η συχνότητα των συγκρούσεων, όπου τα αγόρια, οι μεγαλύτεροι μαθητές και οι μαθητές που δήλωναν ότι συγκρούονταν συχνότερα με τους γονείς τους παρουσίαζαν σύμφωνα με τους καθηγητές τους περισσότερο διαταρακτική συμπεριφορά.

Για την *αυτοεκτίμηση* (Adjusted $R^2 = .068$, $F_{5,62} = 10,1$, $p < .0005$) και τα ψυχολογικά συμπτώματα (Adjusted $R^2 = .117$, $F_{5,62} = 17,6$, $p < .0005$) οι σημαντικές μεταβλητές πρόβλεψης ήταν το φύλο και η συχνότητα των συγκρούσεων, όπου τα κορίτσια, και οι έφηβοι που δήλωναν ότι συγκρούονταν συχνότερα με τους γονείς τους είχαν χειρότερη ψυχολογική προσαρμογή (χαμηλότερη αυτοεκτίμηση και περισσότερα ψυχολογικά συμπτώματα).

Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα έγινε σύγκριση μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών Αλβανών εφήβων ως προς τη συχνότητα και την ένταση των συγκρούσεων που έχουν με τους γονείς τους. Διερευνήθηκε επίσης η σχέση των συγκρούσεων γονέων-εφήβων με τη ψυχοκοινωνική και ψυχολογική προσαρμογή των εφήβων. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις ερευνητικές υποθέσεις, ενώ έδωσαν περαιτέρω στοιχεία για την σημασία των ενδο-οικογενειακών συγκρούσεων ως παράγοντα ευαλωτότητας για τη ψυχική ανθεκτικότητα των μεταναστών εφήβων.

Συγκρούσεις γονέων-εφήβων: σύγκριση μεταναστών και γηγενών

Εξετάστηκε η επίδραση της εθνικής ομάδας και του φύλου του εφήβου στις διάφορες διαστάσεις των συγκρούσεων γονέων-εφήβων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μετανάστες έφηβοι είχαν περισσότερες και πιο έντονες συγκρούσεις με τους γονείς τους απ' ό,τι οι γηγενείς μαθητές. Τα αποτελέσματα αυτά συνάδουν με τις διαπιστώσεις πολλών μελετών της διεθνούς βιβλιογραφίας (για σύντομη ανασκόπηση, βλ. Birman, 2006α) για την ύπαρξη επιπολιτιστικού χάσματος ανάμεσα στους μετανάστες εφήβους και τους γονείς τους που οφείλεται στη διαφορά της ταχύτητας επιπολιτισμού των δύο γενεών. Σύμφωνα με τους μελετητές, το επιπολιτιστικό χάσμα δυσχεραίνει την επικοινωνία ανάμεσα στους εφήβους και τους γονείς τους και εντείνει τις συγκρούσεις. Το επιπολιτιστικό χάσμα ενδεχομένως συνδέεται και με το γεγονός ότι στις συγκρούσεις των Αλβανών εφήβων με τους γονείς τους εμπλέκονται συχνότερα και οι δύο γονείς: μπορεί, δηλαδή να υποτεθεί ότι οι συγκρούσεις σχετίζονται με την ένταση ανάμεσα στις δύο γενεές (έφηβοι/γονείς) που χειρίζονται τη διαδικασία του επιπολιτισμού με διαφορετικό ρυθμό.

Αν και οι συγκρούσεις που ανέφεραν οι Αλβανοί έφηβοι ήταν πιο συχνές και πιο έντονες, φαίνεται οι ίδιοι τελικά να υπακούν στους γονείς τους συχνότερα απ' ό,τι οι Έλληνες συμμαθητές τους. Έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχουν διαπολιτισμικές διαφορές στον τρόπο που

οι έφηβοι χειρίζονται τις συγκρούσεις με τους γονείς τους (Phinney, Kim-Jo, Osorio & Vihjalsdottir, 2005). Η έκφραση και η έκβαση των συγκρούσεων ανάμεσα στους γονείς και τους εφήβους φαίνεται να καθορίζεται πολιτιστικά, ανάλογα με την έμφαση που δίδεται στην αυτονομία του ατόμου ή στη αρμονική συμβίωση και στη συλλογικότητα (Yau & Smetana, 2003). Ενδέχεται τα αποτελέσματα της παρούσης έρευνας σχετικά με την έκβαση των συγκρούσεων να αντανακλούν πολιτισμικές διαφορές.

Τέλος, οι διαφυλικές διαφορές που παρατηρήθηκαν ήταν προς την αναμενόμενη κατεύθυνση καθώς έρευνες έχουν δείξει ότι σε αυτή την ηλικιακή περίοδο τα κορίτσια αναφέρουν έντονες συγκρούσεις κυρίως με τη μητέρα τους (Alison & Schultz, 2004. Smetana, 1989).

Η μετανάστευση ως παράγοντας επικινδυνότητας

Τα αποτελέσματα αναφορικά με τη σχολική και ψυχολογική προσαρμογή των μεταναστών εφήβων επιβεβαίωσαν την ερευνητική υπόθεση που είχε βασιστεί στα ευρήματα προηγούμενων ερευνών της ομάδας AStRA. (π.χ. Motti-Stefanidi et al, 2008α. Motti-Stefanidi et al., 2008β). Έδειξαν ότι οι μετανάστες έφηβοι είχαν χειρότερη σχολική προσαρμογή (χαμηλότερη βαθμολογία, χαμηλότερη ευσυνειδησία, περισσότερο διαταρακτική συμπεριφορά) απ' ότι οι Έλληνες συμμαθητές τους, αλλά διέφεραν από αυτούς τους μόνο ως προς μία διάσταση της ψυχολογικής προσαρμογής. Είχαν σημαντικά χαμηλότερη αυτοεκτίμηση, ωστόσο δεν διέφεραν ως προς τα συναισθηματικά συμπτώματα ή τα ψυχολογικά προβλήματα. Αυτά τα αποτελέσματα συνάδουν με τα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών της διεθνούς βιβλιογραφίας (π.χ. Sam, Vedder, Liebkind, Neto & Virta, 2008) όπου δεν καταγράφεται το "παράδοξο της μετανάστευσης". Αντίθετα, η μετανάστευση καταγράφεται ως παράγοντας επικινδυνότητας για την προσαρμογή των εφήβων.

Τα αποτελέσματα ανέδειξαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα προς την αναμενόμενη κατεύθυνση (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006). Τα κορίτσια παρουσίαζαν καλύτερη σχολική προσαρμογή απ' ότι τα αγόρια, ενώ τα αγόρια παρουσίαζαν καλύτερη ψυχο-

λογική προσαρμογή. Σημειώθηκε επίσης, μία σημαντική αλληλεπίδραση ως προς τη μη διαταρακτική συμπεριφορά, με τα κορίτσια από την Αλβανία να έχουν λιγότερο διαταρακτική συμπεριφορά από τα γηγενή κορίτσια. Μία υπόθεση, που πρέπει να διερευνηθεί, είναι αν η διαφορά ανάμεσα στη συμπεριφορά των κοριτσιών από τις δύο χώρες ενδέχεται να οφείλεται στις πολιτισμικές διαφορές των δύο εθνοτήτων και στις απαιτήσεις που έχουν οι γονείς ή το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον από τη συμπεριφορά των κοριτσιών.

Οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων ως παράγοντας επικινδυνότητας ανεξάρτητα από εθνικότητα

Μελετήθηκαν οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων ως παράγοντας επικινδυνότητας για την προσαρμογή όλων των εφήβων του δείγματος (γηγενών και μεταναστών). Τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συχνότητα και η ένταση των συγκρούσεων συνδέονται αρνητικά τόσο με τη σχολική προσαρμογή, όσο και με τη ψυχολογική προσαρμογή τόσο των γηγενών όσο και των μεταναστών εφήβων. Πιο αναλυτικά, η συχνότητα των συγκρούσεων με τους γονείς φάνηκε να συμβάλλει σημαντικά στην πρόβλεψη της σχολικής βαθμολογίας (οι έφηβοι που είχαν συχνές συγκρούσεις με τους γονείς τους είχαν χαμηλότερους βαθμούς), της ευσυνειδησίας (οι έφηβοι που είχαν συχνές συγκρούσεις με τους γονείς τους παρουσίαζαν χαμηλότερη ευσυνειδησία), της διαταρακτικής συμπεριφοράς (οι έφηβοι που είχαν συχνές συγκρούσεις με τους γονείς τους είχαν περισσότερο διαταρακτική συμπεριφορά), της αυτοεκτίμησης (οι έφηβοι που είχαν συχνές συγκρούσεις με τους γονείς τους είχαν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση) και των ψυχολογικών προβλημάτων (οι έφηβοι που είχαν συχνές συγκρούσεις με τους γονείς τους ανέφεραν περισσότερα ψυχολογικά προβλήματα). Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν την ερευνητική υπόθεση και συνάδουν με τα συμπεράσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας (Smetana, 1996). Οι συχνές και έντονες συγκρούσεις με τους γονείς φάνηκαν να επιβαρύνουν τη ψυχολογική και ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους.

Οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων ως παράγοντας ευαλωτότητας για τους μετανάστες εφήβους

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συχνές συγκρούσεις με τους γονείς αποτελούν παράγοντα επικινδυνότητας για όλους τους εφήβους, δεν αποτελούν όμως παράγοντα ευαλωτότητας ειδικά για τους μετανάστες εφήβους: η αλληλεπίδραση συχνότητας συγκρούσεων και εθνικότητας δεν παρουσίασε καμία στατιστικά σημαντική πρόβλεψη. Φαίνεται ότι οι μετανάστες έφηβοι επηρεάζονται από τις συγκρούσεις με τους γονείς τους όπως και οι γηγενείς έφηβοι, με τις ίδιες αρνητικές συνέπειες σε περίπτωση ακραίων συγκρούσεων, όμως η συνθήκη της μετανάστευσης δεν τους καθιστά πιο ευάλωτους σε αυτές.

Οι έρευνες στη διεθνή βιβλιογραφία που έχουν μελετήσει τη σχέση μεταξύ ενδο-οικογενειακών συγκρούσεων και προσαρμογής των μεταναστών εφήβων (π.χ. Gonzales et al. 2006. Stevens et al. 2007), και αναφέρουν τις αρνητικές συνέπειες των συγκρούσεων για την προσαρμογή των εφήβων μεταναστών, δεν προβαίνουν σε συγκρίσεις ανάμεσα στις επιπτώσεις των συγκρούσεων για τους γηγενείς και τους μετανάστες εφήβους. Η παρούσα έρευνα παρέχει στοιχεία για αυτή τη σύγκριση και αναδεικνύει ότι οι συγκρούσεις γονέων-εφήβων δεν αποτελούν παράγοντα ευαλωτότητας για τη ψυχική ανθεκτικότητα των μεταναστών εφήβων.

Περιορισμοί και συμπεράσματα

Ένας βασικός περιορισμός αυτής της μελέτης είναι ότι δεν εξετάζει τις επιπτώσεις των συγκρούσεων γονέων-εφήβων και της σχέσης τους με την εμπειρία της μετανάστευσης διαχρονικά, ώστε να παρουσιαστεί μια πλήρης εικόνα για τις επιπτώσεις των συγκρούσεων στην προσαρμογή των εφήβων. Η διαχρονική μελέτη των συγκρούσεων και των επιπτώσεών τους στους γηγενείς και στους μετανάστες εφήβους, θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον αντικείμενο μιας μελλοντικής έρευνας. Ωστόσο, από την παρούσα μελέτη μπορούν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα για την ανάγκη για υποστήριξη που έχουν τόσο οι μετανάστες όσο και οι γηγενείς έφηβοι που έχουν συχνές συγκρούσεις με

τους γονείς του από το σχολικό πλαίσιο, η προσαρμογή τους στο οποίο επηρεάζεται άμεσα από την ποιότητα και τη συχνότητα των ενδο-οικογενειακών συγκρούσεων (Παυλόπουλος και συν, υπό δημοσίευση).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Allison, B. A., & SchultzJerelyn, J. B. S. (2004). Parent-adolescent conflict in early adolescence. *Adolescence*, 39, 101-119.
- Atzaba-Poria, N., Pike, A., & Barrett, M. (2004). Internalizing and externalizing problems in middle childhood: A study of Indian (ethnic minority) and English (ethnic majority) children living in Britain. *International Journal of Behavioral Development*, 28, 449-460.
- Αναστασόπουλος, Δ. (1997). Η ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη στην εφηβεία. Στο Γ. Τοιάντης (Επιμ.) *Βασική Παιδοψυχιατρική: Εφηβεία*, τόμος 2ος, 31-74. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Bengi-Arslan, L., Verhulst, F. C., & van der Ende, J. (1997). Understanding childhood (problem) behaviors from a cultural perspective: Comparison of problem behaviors and competencies in Turkish immigrant, Turkish and Dutch children. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32, 477-484.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). *Immigrant Youth in Cultural Transition: Acculturation, Identity, and Adaptation across National Contexts*. Hove, UK: Lawrence Erlbaum Associates.
- Birman, D. (2006α). Measurement of the 'Acculturation gap' in immigrant families and implications for parent-child relationships. Στο M.H. Bornstein & L.R. Cote (Επιμ.) *Acculturation and Parent-Child Relationships*, 113-134. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Birman, D. (2006β). Acculturation gap and family adjustment: Findings with Soviet Jewish refugees in the United States and implications for measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37, 568-589.
- Chun, K. V. (2006). Conceptual and measurement issues in family acculturation research. Στο M. H. Bornstein & L. R. Cote (Επιμ.) *Ac-*

- culturation and Parent-Child Relationships*, 63-78. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cohen, J. & Cohen, P. (1983). *Applied Multiple Regression / Correlation Analysis for the Behavioral Sciences*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Erikson, E. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York: Norton.
- Fuligni, A. J. (1998). The adjustment of children from immigrant families. *Current Directions in Psychological Science*, 7, 99-103.
- Fuligni, A. J. (1997). The Academic Achievement of Adolescents from Immigrant Families: The Roles of Family Background, Attitudes, and Behavior. *Child Development*, 68 (2), 351-363.
- Gonzales, N. A., Deardorff, J., Formoso, D., Barr, A, & Barrera, M. (2006). Family mediators of the relation between acculturation and adolescent mental health. *Family Relations*, 55, 318-330.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38, 581-586. Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών του Goodman (1994).
- Kwak, K. (2003). Adolescents and their parents: A review of intergenerational family and relations for immigrant and non-immigrant families. *Human Development*, 46, 115-136.
- Lau, A. S., McCabe, K. M., Yeh, M., Garland, A. F., Wood, P. A., & Hough, R. L. (2005). The acculturation gap-distress hypothesis among high-risk Mexican American families. *Journal of Family Psychology*, 19, 367-375.
- Laursen, B., Coy, K. C., & Collins, W. A. (1998). Reconsidering changes in parent-child conflict across adolescence: A meta-analysis. *Child Development*, 69, 817-832.
- Masten, A. S. & Motti-Stefanidi, F. (υπό έκδοση). Understanding and Promoting Resilience in Children: Promotive and Protective Processes in Schools. In *Handbook of School Psychology*, 4th ed. Wiley.
- McGue, M., Elkins, I., Walden, B., & Iacono, W. G. (2005). Perceptions of the parent-adolescent relationship: A longitudinal investigation. *Developmental Psychology*, 41, 971-984.
- Motti-Stefanidi F., Pavlopoulos, V., Obradovic, J., & Masten, A. S. (2008β). Acculturation and adaptation of immigrant adolescents

- in Greek urban schools. *Interational Journal of Psychology*, 43, 45-58.
- Motti-Stefanidi F., Pavlopoulos, V., Obradovic, J., Dalla, M., Takis, N., Papathanassiou, A., & Masten, A.S. (2008a). Immigration as a risk factor for adolescent adaptation in Greek urban schools. *European Journal of Developmental Psychology*, 5, 235-261.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ. (2005). Ψυχικά ανθεκτικοί μετανάστες/παλινοστούντες μαθητές: Προστατευτικοί παράγοντες και παράγοντες επικινδυνότητας. Στο Α. Παπαστυλιανού (Επιμ.) *Διαπολιτισμικές Διαδρομές: Παλινόστηση και ψυχοκοινωνική προσαρμογή*. 167-194. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ. (2006). Το φαινόμενο της ψυχικής ανθεκτικότητας κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του παιδιού και του εφήβου: Σύντομη ανασκόπηση. *Παιδί και Έφηβος: Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*, 8, 9-22.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ. (1998). Η εξέλιξη της προσωπικότητας στην εφηβεία. Στο Ι. Τσιάντης (Επιμ.), «Βασική Παιδοψυχιατρική: 2ος Τόμος: Εφηβεία», 75-100. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ., Ντάλλα, Μ., Παπαθανασίου, Α.Χ., Τάκης, Ν., & Παυλόπουλος, Β. (2006). Εθνική ταυτότητα, τακτικές επιπολιτισμού και ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών/παλινοστούντων μαθητών. Στο Π.Σ. Κορδούτης & Β. Παυλόπουλος (Επιμ.), *Πεδία έρευνας στην κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Ατραπός.
- Μόττη-Στεφανίδη, Φ., Παυλόπουλος, Β., & Καπώνη, Κ. (2007). Επιπολιτισμός και ψυχοκοινωνική προσαρμογή Πόντιων εφήβων. Θέματα ψυχοδυναμικής και ψυχοκοινωνικής παιδοψυχιατρικής: Αφιέρωμα στον καθηγητή Γ. Τσιάντη. Αθήνα: Καστανιώτης
- Pasch, L. A., Deardorff, J., Tschann, J., Flores, E., Penilla, C., & Pantoja, P. (2006). Acculturation, parent-adolescent conflict, and adolescent adjustment in Mexican American families. *Family Process*, 45, 75-86.
- Phinney, S. J., Kim-Jo, T., Osorio, S., & Vilhjamsdottir, P. (2005) Autonomy and relatedness in adolescent-parent disagreement: Ethnic and developmental factors. *Journal of Adolescent Research*, 20, 8-39.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Sam, D. L. (2006). Adaptation of children and adolescents with immigrant background: Acculturation or development? Στο M. H. Bornstein & L. R. Cote (Επιμ.) *Acculturation and Parent-Child Relationships*, 97-112. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sam, D. L., Kosic, A. & Oppedal, B. (2003). Where is “development” in acculturation theories? *Newsletter of the International Society for the Study of Behavioral Development*, 2(44), 4-7.
- Sam, D. L., Vedder, P., Liebkind, K., Neto, F., & Virta, E. (2008). Immigration, acculturation and the paradox of adaptation in Europe. *European Journal of Developmental Psychology*, 5, 138-158.
- Shanahan, L., McHale, S. M., Osgood, D. W., & Crouter, A. C. (2007). Conflict frequency with mothers and fathers from middle childhood to late adolescence: within and between family comparisons. *Developmental Psychology*, 43, 539-550.
- Smetana, J. G. (1989). Adolescents’ and parents’ reasoning about actual family conflict. *Child Development*, 60, 1052-1067.
- Smetana, J. G. (1996). Adolescent –parent conflict for adaptive and maladaptive development. Στο D. Cicchetti & S. L. Toth (Επιμ.) *Rochester Symposium on Developmental Psychopathology vol.7. Adolescence: Opportunities and Challenges*. Rochester, NY: University of Rochester.
- Smokowski, P. R., & Baccallao, M. L. (2006). Acculturation and aggression in Latino adolescents: A structural model focusing on cultural risk factors and assets. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 659-673.
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W. A. M., Pels, T. V. M., & Crijnen, A. A. M. (2007). Problem behavior and acculturation in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands: Effects of gender and parent-child conflict. *Journal of cross-cultural psychology*, 38, 310-317.
- Τάκης, Ν., Παυλόπουλος, Β., Παπαθανασίου, Α. Χ., Ντάλλα, Μ., Καπώνη, Κ., & Μόττη-Στεφανίδη, Φ. (2006). Ψυχική ανθεκτικότητα και ψυχοπαθολογία μεταναστών, παλιννοστούντων και γηγενών εφήβων. *Παιδί και Έφηβος: Ψυχική Υγεία και Ψυχοπαθολογία*, 8, 92-111.
- Virta, E., Sam, D. L., & Westin, C. (2004). Adolescents with Turkish background in Norway and Sweden: A comparative study of their

psychological adaptation. *Scandinavian Journal of Psychology* 45 (1), 15–25

Yau, J., & Smetana, J. (2003). Adolescent-parent conflict in Hong-Kong and Shenzhen: A comparison of youth in two cultural contexts. *International Journal of Behavioral Development*, 27, 201-211.

Πίνακες

Πίνακας 1. Μέσοι όροι της σχολικής και ψυχολογικής προσαρμογής και των οικογενειακών συγκρούσεων ως προς την εθνικότητα και το φύλο των εφήβων

	Εθνικότητα				Φύλο			
	Έλληνες	Αλβανοί			Αγόρια	Κορίτσια		
	<i>M</i>	<i>M</i>	<i>F</i>	η^2	<i>M</i>	<i>M</i>	<i>F</i>	η^2
<i>Σχολική προσαρμογή</i>								
Σχολική βαθμολογία	15,2	12,5	158,1 ^{***}	0,20	13,3	14,4	26,9 ^{**}	0,04
Ευσυνειδησία	4,1	3,5	77,1 ^{***}	0,11	3,6	4,1	49,8 ^{***}	0,07
Μη διαταρακτική συμπ.	4,7	4,5	14,3 ^{***}	0,02	4,4	4,8	78,4 ^{***}	0,11
<i>Ψυχολογική προσαρμογή</i>								
Αυτοεκτίμηση	3,9	3,8	10,0 ^{**}	0,002	3,9	3,8	7,1 ^{**}	0,01
Συναισθημ. συμπτώματα	0,5	0,6	0,6	0,00	0,4	0,7	55,1 ^{***}	0,08
Ψυχολογικά προβλήματα	0,5	0,5	1,0	0,00	0,5	0,5	9,9 ^{**}	0,02
<i>Συγκρούσεις</i>								
Συχνότητα	6,3	9,2	39,3 ^{***}	0,06	7,5	8,1	1,3	0,00
Ένταση	1,9	2,7	8,5 [*]	0,01	1,9	2,7	10,1 [*]	0,02
<i>Γονέας σύγκρουσης</i>								
Και οι δύο γονείς	3,6	4,9	18,3 ^{***}	0,04	4,4	4,1	1,3	0,00
Μητέρα	2,9	3,3	2,4	0,01	2,7	3,6	11,5 ^{***}	0,03
Πατέρας	1,7	1,6	0,5	0,00	1,7	1,5	0,8	0,00
<i>Έκβαση σύγκρουσης</i>								
Συμφωνία-υπακοή	3,3	4,3	10,8 ^{***}	0,02	3,9	3,6	1,2	0,00
Διαφωνία-υπακοή	1,9	2,5	10,5 ^{***}	0,04	2,1	2,3	0,6	0,00
Διαφωνία-ανυπακοή	2,2	2,3	0,1	0,00	2,4	2,1	0,7	0,00
Αλλαγή στάσης γονέων	1,9	2,2	1,4	0,01	2,1	2,1	0,6	0,00
Υποχώρηση-ανυπακοή	1,6	2,1	2,8	0,02	1,8	1,9	0,2	0,00

Σημείωση: * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Πίνακας 2. Δείκτες συνάφειας μεταξύ της προσαρμογής και των συγκρούσεων: γηγενείς (κάτω αριστερά της διαγωνίου) και Αλβανοί έφηβοι (άνω δεξιά της διαγωνίου)

	Φύλο	Ηλικία	Σχολική βαθμολογία	Ευσυνειδησία	Μη διαταρακτική συμπ.	Αυτό-εκτίμηση	Ψυχολ. προβλ.	Συχνότητα συγκρούσεων	Ένταση συγκρούσεων
Φύλο	-	-0,12	0,25 ^{ns}	0,32 ^{**}	0,39 ^{ns}	-0,15 [*]	0,13	0,03	0,14 [*]
Ηλικία	-0,12 [*]	-	-0,28 ^{**}	-0,31 ^{**}	-0,28 ^{**}	-0,02	,014 [*]	0,15 [*]	0,04
Σχολική βαθμολογία	0,17 ^{**}	-0,23 ^{**}	-	0,81 ^{**}	0,46 ^{**}	0,24 ^{**}	-0,29 ^{**}	-0,33 ^{**}	-0,09
Ευσυνειδησία	0,23 ^{**}	-0,22 ^{**}	0,79 ^{**}	-	0,57 ^{**}	0,17 [*]	-0,17 [*]	-0,27 ^{**}	-0,04
Μη διαταρακτική συμπ.	0,27 ^{**}	-0,22 ^{**}	0,49 ^{**}	0,56 ^{**}	-	0,11	-0,01	-0,19 ^{**}	0,06
Αυτοεκτίμηση	-0,08	0,04	0,16 ^{ns}	0,09	0,03	-	-0,49 ^{**}	-0,15 [*]	-0,20 ^{**}
Ψυχολογικά προβλήματα	0,14 ^{**}	0,04	-0,21 ^{**}	-0,16 ^{**}	-0,09	-0,48 ^{**}	-	0,30 ^{**}	0,34 ^{**}
Συχνότητα συγκρούσεων	0,07	0,06	-0,22 ^{ns}	-0,16 ^{**}	-0,08	-0,27 ^{**}	0,34 ^{**}	-	0,56 ^{**}
Ένταση συγκρούσεων	0,11 [*]	0,02	-0,12 ^{ns}	-0,09	-0,01	-0,22 ^{**}	0,30 ^{**}	0,68 ^{**}	-

Σημείωση: ^{*} p<0,05, ^{**} p<0,01, ^{***} p<0,001.

Πίνακας 3. *Ιεραρχικές αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης για την πρόβλεψη της σχολικής και της ψυχολογικής προσαρμογής από τη συχνότητα των συγκρούσεων μεταξύ γονέων και εφήβων*

Μεταβλητές πρόβλεψης (βήμα 4)	Σχολική προσαρμογή			Ψυχολογική προσαρμογή	
	Σχολική βαθμολογία	Ευσυνει- δησία	Μη διαταρακτ. συμπεριφορά	Αυτό- εκτίμηση	Ψυχολογικά προβλήματα
	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>B</i>	<i>B</i>
Συχνότητα συγκρούσεων					
Φύλο	0,34 ^{***}	0,47 ^{***}	0,59 ^{***}	-0,17 [*]	0,25 ^{***}
Ηλικία	-0,19 ^{***}	-0,22 ^{***}	-0,22 ^{**c}	0,02	0,07
Συχνότητα συγκρούσεων	-0,23 ^{***}	-0,19 ^{***}	-0,13 ^{***}	-0,23 ^{***}	0,32 ^{***}
Εθνικότητα	-0,66 ^{***}	-0,41 ^{***}	-0,07	-0,16	-0,13
Συνολικό <i>R</i> ²	0,33	0,26	0,19	0,08	0,12

Παράρτημα

Σχέσεις Γονέων-Παιδιών

Οι έφηβοι μερικές φορές διαφωνούν με τους γονείς τους για μερικά θέματα. Παρακάτω ακολουθεί ένας κατάλογος τέτοιων θεμάτων. Θέλουμε να μας απαντήσεις σε καθένα από αυτά τα θέματα:

- A) Πόσο συχνά το συζητήσατε τον τελευταίο μήνα;
- B) Με ποιον γονέα το συζητήσατε;
- Γ) Πόσο έντονη ήταν η συζήτηση;
- Δ) Τελικά, τι συνέβη με το θέμα αυτό;

Αν απαντήσεις στο (A) ότι δεν συζητήσατε το συγκεκριμένο θέμα «καθόλου», τότε ΜΗΝ προχωρήσεις στα (B), (Γ) και (Δ).

Τον τελευταίο μήνα...

- 1) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θεωρούν την εμφάνισή σου «προχωρημένη», υπερβολικά μοντέρνα (π.χ. περιέργα χτενίσματα, σκουλαρίκια, κλπ).

A) Πόσο συχνά το συζητήσατε τον τελευταίο μήνα;			B) Με ποιον γονέα συζητήσατε το θέμα αυτό;			Γ) Πόσο έντονη ήταν η συζήτηση που είχατε για το θέμα αυτό;		
Καθόλου	1-2 φορές	3 φορές ή πιο συχνά	Και με τους 2 γονείς	Μόνο με τη μητέρα	Μόνο με τον πατέρα	Ήρεμη	Σχετικά έντονη	Πολύ έντονη
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Δ) Τελικά, τι συνέβη με το θέμα αυτό;				
Συμφώνησα με τους γονείς μου και έκανα αυτό που ήθελαν	Δεν συμφώνησα με τους γονείς μου αλλά έκανα αυτό που ήθελαν	Δεν συμφώνησα με τους γονείς μου και έκανα αυτό που ήθελα εγώ	Οι γονείς μου άλλαξαν γνώμη και έκανα αυτό που ήθελα εγώ	Υποχώρησα στην αρχή αλλά έκανα κρυφά αυτό που ήθελα εγώ
☐	☐	☐	☐	☐

(Οι ίδιοι πίνακες επαναλήφθηκαν και για κάθε μία από τις επόμενες ερωτήσεις)

- 2) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θεωρούν τον τρόπο που ντύνεσαι τολμηρό, προκλητικό.
- 3) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θεωρούν ότι τους μιλάς με άσχημο τρόπο.
- 4) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θεωρούν ότι χρησιμοποιείς άσχημες λέξεις όταν μιλάς με τους φίλους σου.
- 5) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να ξέρουν με ποιους κάνεις παρέα.
- 6) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή δεν εγκρίνουν τις παρτές σου.
- 7) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να γυρίζεις νωρίς όταν βγαίνεις με φίλους σου.
- 8) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να βοηθάς πιο πολύ στις δουλειές του σπιτιού.
- 9) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να διαβάζεις περισσότερο για το σχολείο.
- 10) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να ξέρουν πού πηγαίνεις και με ποιους είσαι όταν βγαίνεις έξω.
- 11) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή δεν θέλουν να βγαίνεις έξω μόνος/μόνη σου το βράδυ.
- 12) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου επειδή θέλουν να βλέπεις λιγότερες ώρες τηλεόραση.
- 13) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου για θέματα που αφορούν τις σχέσεις σου με το άλλο φύλο.
- 14) Διαφωνήσατε με τους γονείς σου σχετικά με το χαρτζιλίκι που σου δίνουν.

Ευχαριστίες

Η δημοσίευση αυτή αποτελεί τμήμα έρευνας που χρηματοδοτήθηκε κυρίως από το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης *Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. II Πυθαγόρας: Ενίσχυση Ερευνητικών Ομάδων στα Πανεπιστήμια* και, εν μέρει, από τον Ειδικό Λογαριασμό Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Αθηνών.